

Dr Waldemar Kalita

Dr Anna Barwińska-Małajowicz

Katedra Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych
Uniwersytetu Rzeszowskiego

Współpraca międzynarodowa jako forma działań wyrównujących nierówności gospodarcze

WSTĘP

W dobie narastającej globalizacji funkcjonowania współczesnej gospodarki istniejące między krajami różnice w poziomie rozwoju gospodarczego stają się coraz istotniejszym problemem dla rządów krajów pozostających w pewnym opóźnieniu w stosunku do światowej czołówki krajów rozwiniętych gospodarczo. Zagadnieniem zajmującym decydentów gospodarczych jest określenie kierunków działań podejmowanych w ramach polityki gospodarczej, mających ograniczyć bądź zniwelować występujące dysproporcje. Likwidowanie zróżnicowania poziomu rozwoju gospodarczego jest więc procesem długotrwałym i natrafiającym na szereg wewnętrznych sprzeczności, które często stają się barierą dla rozwoju gospodarki¹.

Zwiększające się zróżnicowanie między krajami i regionami, jak również różnice wewnątrzregionalne skorelowane są z obszarami większego lub mniejszego bezrobocia, z różną stopą życiową mieszkańców, ich szansami edukacyjnymi i możliwościami przemian cywilizacyjnych. Adekwatne mogą być słowa Zygmunta Baumana, który charakteryzując epokę ponowoczesną zauważał, że cechuje się ona rozwarstwieniem społecznym, którego przejawem są coraz szybciej podróżujące elity oraz pariasów „przykutych” do miejsca zamieszkania. Swoboda poruszania się oraz nowe technologie informatyczne są podstawą powstawania przeciwstawnych tendencji: braków i przywilejów, bogactwa i ubóstwa, władzy i bezsilności, wolności i ograniczeń².

Pogłębianie się różnic sprawia, że „potęgi gospodarcze” stały się punktem centralnym współczesnej gospodarki, wokół którego „krążą” pozostałe pań-

¹ P. A. Samuelson, W. D. Nordhaus, *Ekonomia*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1996, s. 400.

² R. Borowik, *Między- i wewnątrzregionalne rozwarstwienie ekonomiczne a szanse na rozwój cywilizacyjny społeczeństwa*, [w:] *Globalizacja i regionalizacja gospodarki w Europie Środkowo-wschodniej na początku XXI wieku*, Rzeszów 2001, s. 54–55.

stwa. Kraje starające się nadażyć za czołówką podejmują oferowaną pomoc lub w wyniku przeprowadzanych reform gospodarczo-społecznych same osiągają stabilność gospodarczą, stając się obszarami semiperyferyjnymi, natomiast nie korzystający z pomocy lub wybierający „trzecią drogę” pozostają na uboczu gospodarki światowej, stając się jej peryferiami³.

Gospodarka polska z jej uwarunkowaniami rozwojowymi utrzymuje pewien poziom różnic w rozwoju gospodarczym w stosunku do czołówki, np. krajów Europy Zachodniej. Pozostawanie we względnym zacofaniu staje się podstawą działań, których celem jest odrobienie dystansu ekonomicznego i cywilizacyjnego w stosunku do krajów zachodnich⁴. Brak działań i utrzymywanie dotychczasowego poziomu może postawić nasz kraj na bocznicy, która będzie kierowała w stronę peryferii gospodarki światowej.

OBSZARY NIERÓWNOŚCI W GOSPODARCE

Nierówności w gospodarce związane są z jej historycznym procesem rozwoju, który powodował, iż wraz z postępującym procesem specjalizacji – podziałem pracy – następowało rozwijanie wybranych elementów otoczenia gospodarczego. Początkowo istotne dla mierzenia nierówności były więc czynniki pierwotne, naturalne, które determinowały rozwój lub pozostawanie w zacofaniu pewnych regionów. Rewolucja naukowo-techniczna i rozwój produkcji przemysłowej doprowadziły do zmniejszenia znaczenia czynników strukturalnych związanych z wielkością posiadanych zasobów, jednak ich nie wyeliminowały⁵.

Współcześnie nierówności w gospodarce mogą dotyczyć wielu elementów istniejącego układu sił wytwórczych. Elementami najbardziej różnicującymi kraje są: wielkość wytwarzanego dochodu narodowego, poziom wydajności czynników wytwórczych i ich wykorzystanie, poziom rozwoju nauki, techniki i technologii i inne. Wskazane grupy czynników determinujących nierówności można przełożyć na poszczególne czynniki wytwórcze decydujące o poziomie życia mieszkańców i syntetyczny miernik rozwoju gospodarczego, jakim jest poziom wytwarzanego PNB na mieszkańca.

Wyposażenie kraju w zasoby naturalne i ziemię można traktować jako pewne uwarunkowania zewnętrzne dla procesów gospodarowania. Jednak ich jakość

³ J. Skodlarski, R. Matera, *Gospodarka światowa geneza i rozwój*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 290.

⁴ *Strategia firm polskich wobec ekspansji inwestorów zagranicznych*, M. Gorynia (red.), Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 59–63.

⁵ P. Bożyk, J. Misala, M. Puławski, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWE, Warszawa 1998, s. 28–31.

w zdecydowanym stopniu warunkuje poziom produkcji i wydajność w rolnictwie czy w sektorach zajmujących się wydobywaniem i przetwarzaniem surowców. Duże, dostępne złoża surowców stwarzają możliwość rozwoju gałęzi gospodarki opartych na nich i uzyskiwanie znaczącej przewagi względem krajów słabiej wyposażonych w zasoby surowcowe. Równocześnie warto zaznaczyć, iż obecnie gospodarka światowa zorientowana na rozwój wymiany zdecydowanie niweluje bariery wynikające z braku czy niedoboru określonych surowców. Wprawdzie wspomina się czasem o wyczerpywalności złóż surowców, zwłaszcza energetycznych, ciągle jednak zakłada się, że gospodarka funkcjonuje jako system, w którym stale występują nadwyżki towarów (nie braki).

Ważnymi obszarami nierówności w gospodarce są te, które mogą podlegać procesom oddziaływania związanym z wykorzystaniem narzędzi polityki gospodarczej. Czynniki, w obrębie których istnieje możliwość wpływania na poziom i natężenie nierówności obejmują zasadniczo dwa czynniki wytwórcze, tj.: związane z pracą oraz z kapitałem. Nierównomierne rozmieszczenie zasobów pracy, ich niedostosowanie strukturalne, poziom wydajności pracy, zróżnicowane wykorzystanie istniejącej podaży pracy są jednymi z ważniejszych obszarów nierówności wpływających na poziom życia społeczeństwa polskiego. Drugi z czynników wytwórczych, który podlega sterowaniu przez narzędzia ekonomiczne, tj. kapitał, obejmuje wiele pól zróżnicowania, związanych z wielkością kapitału krajowego i zagranicznego, jego wydajnością, rozmieszczeniem terytorialnym i branżowym, strukturą, itp.

Wskazane czynniki wytwórcze – poprzez tworzenie uwarunkowań funkcjonowania gospodarki – są ważnymi determinantami rozwoju produkcji i konsumpcji. Równocześnie poziom tych czynników sprawia, że jedne regiony stają się bardziej atrakcyjne dla prowadzenia działalności gospodarczej, natomiast inne tracą na znaczeniu. Obszary, na których nierówności są czynnikiem przyciągającym inwestorów, to głównie te, które z jednej strony posiadają uwarunkowania w postaci rozwiniętej infrastruktury gospodarczej, a zatem stosunkowo wysoki poziom wyposażenia w kapitał, a z drugiej strony przyciągają dużymi niewykorzystanymi zasobami pracy wysoko kwalifikowanej.

Występowanie nierówności gospodarczych staje się jednym z istotniejszych powodów występowania międzynarodowych powiązań, które przejawiają się w międzynarodowych przepływach czynnika pracy oraz kapitału. Nierówności gospodarcze są równocześnie powodami wywozu – eksportu kapitału w różnych formach oraz różnorodnych przepływów pracowników. Ponadto przedsiębiorstwa działające na rynku wykorzystują istniejące nierówności do budowania swoich przewag konkurencyjnych, dzięki którym będą mogły w znacznie lepszym stopniu funkcjonować w ramach gospodarki krajowej oraz rozwijającej się gospodarce światowej⁶.

⁶ T. Rynarzewski, *Strategiczna polityka handlu międzynarodowego*, PWE, Warszawa 2005, s. 60–61.

Wskazując obszary nierówności w gospodarce należy także wspomnieć o uwarunkowaniach pozaekonomicznych, które przy znacznej ich liczbie i zróżnicowaniu są często traktowane jako dodatkowa bariera dla rozwoju gospodarczego. Zatem różnice kulturowe, wyznaniowe, światopoglądowe są ściśle powiązane z czynnikami ekonomicznymi. Można te uwarunkowania traktować jako zmienną zewnętrzną, którą trzeba koniecznie uwzględniać w projektowaniu działań związanych z wyborem i zastosowaniem określonej opcji polityki gospodarczej oraz określonego zestawu narzędzi mających wyrównywać istniejące nierówności. Zastosowane narzędzia nie mogą tym samym powodować pojawiania się dodatkowego zróżnicowania pogłębiającego istniejące dysproporcje.

FORMY POWIĄZAŃ MIĘDZYNARODOWYCH

Funkcjonowanie gospodarki rynkowej otwartej na współpracę z zagranicą związane jest z istnieniem szerokiego wachlarza możliwości jej rozwijania przez zainteresowanych budowaniem długotrwałych stabilnych związków ekonomicznych. Utrzymywanie trwałych i stabilnych powiązań staje się podstawą rozwoju gospodarczego tak niezbędnego zwłaszcza dla krajów przebudowujących swoje gospodarki. Proces transformacji – przemian w systemie gospodarczym kraju – jest niezbędny w ciągłym „pościgu” powodowanym postępem nauki, techniki i technologii.

W gospodarce światowej powiązania uzależnione są od podmiotów zaangażowanych w proces współpracy oraz przez ich charakter – sferę oddziaływań. Podmiotami, które uczestniczą w budowaniu powiązań międzynarodowych, są więc podmioty krajowe – przedsiębiorstwa krajowe, instytucje i organizacje państwowe, organy rządu; oraz podmioty międzynarodowe i transnarodowe, tj.: przedsiębiorstwa międzynarodowe i transnarodowe, organizacje międzynarodowe, międzynarodowe i ponadnarodowe ugrupowania integracyjne. Do ważniejszych form powiązań ekonomicznych występujących między podmiotami należy zaliczyć powiązania handlowe, produkcyjne, inwestycyjne, techniczne, walutowo-finansowe, instytucjonalne itp.

Spośród wymienionych rodzajów istniejących powiązań gospodarczych do bardziej szczegółowych rozważań wybrano powiązania produkcyjne, inwestycyjne i techniczne. Wybór ten wynika ze szczególnie istotnego znaczenia tych form powiązań i siły ich oddziaływania. Powiązania produkcyjne związane są z postępującym procesem międzynarodowego podziału pracy i stopniowym przenikaniem się gospodarek. Rosnąca współzależność podmiotów gospodarki światowej sprawia, że rozwój produkcji, zwłaszcza nowoczesnej technologicznie, związany jest z utrzymywaniem stałych stabilnych powiązań specjalizacyjnych i kooperacyj-

nych. Powiązania inwestycyjne związane są z dużą swobodą przepływu kapitału w skali międzynarodowej zarówno w formie kapitału finansowego, jak też kapitału inwestycyjnego, poszukującego atrakcyjnych warunków dla swojej lokalizacji. Powiązania techniczne z kolei są istotne z racji znaczącego wpływu postępu techniczno-technologicznego występującego w gospodarce światowej.

Działając na rynku przedsiębiorstwa wraz z rozwojem swojej działalności mogą przechodzić od fazy działań na rynku lokalnym, regionalnym, krajowym poprzez internacjonalizację działalności do fazy globalnej – funkcjonowania na rynku światowym. Przejście to związane jest z rozwojem różnych form powiązań rzeczowych – od najprostszych, jak pośredni eksport i import – po szerokie, uczestniczenie w rynku międzynarodowym poprzez kooperację w badaniach i rozwoju, produkcji i handlu produktami specjalizacji międzynarodowej.

Powiązania te koncentrują swoje oddziaływanie w gospodarce na funkcjonujących przedsiębiorstwach z kapitałem zagranicznym. Są one jednocześnie dobrym przykładem do rozważania wpływu powiązań międzynarodowych na nierówności w różnych ich wymiarach. Przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym są z natury rzeczy podmiotami, które utrzymują wyższy niż przeciętnie poziom powiązań produkcyjnych, zaangażowanie kapitału obcego oraz wyższy poziom zaawansowania technologicznego produkcji.

ODDZIAŁYWANIE INWESTYCJI ZAGRANICZNYCH NA NIERÓWNOŚCI

Wzrost znaczenia kapitału zagranicznego w gospodarce związany jest z istnieniem szeregu czynników determinujących potencjał internacjonalizacyjny i globalizacyjny. Czynniki te grupuje Gorynia następująco:

- rynkowe (np. upodobnienie się stylów życia i gustów, pojawienie się klientów globalnych),
- kosztowe (np. korzyści skali, przyspieszenie tempa innowacji technologicznych, postęp w dziedzinie transportu),
- konkurencyjne (np. wzrost poziomu obrotów handlu światowego, globalne alianse strategiczne),
- rządowe (np. znoszenie barier taryfowych i pozataryfowych, denacjonalizacja, prywatyzacja),
- dodatkowe (np. rewolucja w informacji i komunikacji, udogodnienia w podróżowaniu)⁷.

⁷ *Strategia firm polskich wobec ekspansji inwestorów zagranicznych*, M. Gorynia (red.), Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 21–22.

Czynniki te w różnym stopniu oddziałują na możliwości funkcjonowania na rynku inwestycji zagranicznych i ich oddziaływanie pozytywne lub negatywne na nierówności.

Inwestycje zagraniczne wpływają bezpośrednio i pośrednio na rynek pracy. Bezpośrednie oddziaływanie dokonuje się poprzez tworzenie nowych miejsc pracy jak np. w przypadku inwestycji od podstaw (greenfield). Pośrednie oddziaływanie dokonuje się w przypadku przejęć istniejących przedsiębiorstw, w tym także w procesie prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych, przy czym zauważyć należy, że prywatyzacja nie jest metodą automatycznego zwiększania popytu na pracę na rynku.

Wysokie tempo napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski wynikało między innymi z pozytywnej wyceny stanu i perspektyw transformacji systemowej, dokonywanej przez międzynarodowe instytucje finansowe, grupy kapitałowe i instytucje ratingowe. Występuje tutaj sprzężenie zwrotne związane z faktem, iż wysoka dynamika napływu tych inwestycji pozytywnie oddziałuje zarówno na tempo wzrostu gospodarczego, jak i na jego wysokość i trwałość. Odzwierciedlenie znajdujemy także w finansowej stabilizacji gospodarki, a w ostatecznym efekcie w restrukturyzacji technologicznej i organizacyjnej. Spółki z kapitałem zagranicznym są silniej zorientowane proeksportowo, co wynika z wyższej międzynarodowej konkurencyjności ich produktów.

Napływ kapitału zagranicznego oznacza niewątpliwie szansę dostępu do nowoczesnych technologii, jednak jej wykorzystanie wymaga aktywności kraju-odbiorcy związanej z tworzeniem sprzyjających transferowi warunków. Związane to jest z wykorzystywaniem istniejącego aparatu badawczo-rozwojowego regionu. Nakłady na działalność badawczo-rozwojową ponoszą w Polsce głównie przedsiębiorstwa krajowe, zaś podmioty z udziałem kapitału zagranicznego korzystają głównie z własnych nowoczesnych linii produkcyjnych i zaawansowanych technologii zagranicznych. Jednocześnie występuje wyższa skłonność spółek z kapitałem zagranicznym do powierzania prac badawczo-rozwojowych firmom macierzystym⁸.

Jednym z najistotniejszych walorów związanych z bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi jest poprawa jakości zarządzania, dokonywana przez zmiany stylu oraz wprowadzenie nowoczesnych technik i procedur. Daje ona przewagę przedsiębiorstwom z kapitałem zagranicznym, umożliwiając skuteczne konkurowanie z miejscowymi organizacjami gospodarczymi w obcym dla nich otoczeniu. Jednak stosunkowo łatwa identyfikacja źródeł tych przewag powoduje szybką ich adaptację przez podmioty miejscowe krajów goszczących.

⁸ E. Czerwińska, *Problemy innowacyjności polskiej gospodarki*, Kancelaria Sejmu, Biuro Studiów i Ekspertyz, Informacja nr 966, luty 2003, s. 6.

Transfer nowoczesnych technologii to nie tylko dostarczanie nowoczesnych koncepcji technicznych, ale i nowoczesnych rozwiązań w sferze organizacji i zarządzania. Motywy aplikacyjne nowoczesnych technologii uwarunkowane są w znacznej części poprzez rynek. Z tych też względów pojawienie się nowych technologii sprzyja wdrażaniu nowych koncepcji marketingowych, do których dostęp jest znacznie większy w odniesieniu do podmiotów zagranicznych. Równocześnie należy podkreślić ścisły związek pomiędzy kapitałem zagranicznym a zakresem podejmowanych działań na rzecz poprawy i wdrożenia nowoczesnych systemów jakości. W porównaniu ze spółkami o dominującym udziale kapitału polskiego znacznie częściej podmioty z większościowym kapitałem zagranicznym sięgają do systemów zapewnienia jakości zgodnych z normami ISO serii 9000 oraz ISO 14000, a także w większym zakresie podejmują wdrażanie zasad zarządzania przez jakość i wprowadzają zakładowe systemy zapewnienia jakości⁹.

Negatywne oddziaływanie inwestycji zagranicznych na gospodarkę kraju importującego inwestycje (napływu) może przejawiać się przede wszystkim w potęgowaniu regionalnego zróżnicowania poziomu gospodarczego rozwoju kraju, petryfikowaniu niekorzystnej, nienowoczesnej struktury gospodarki. Inwestorzy zagraniczni koncentrują swoją działalność w największych aglomeracjach kraju, natomiast omijają tereny peryferyjne, które nie dysponują dodatkowymi atrakcyjnymi warunkami przyciągającymi do lokalizacji w ich obrębie nowych przedsięwzięć inwestycyjnych.

Przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego podejmują produkcję przede wszystkim w tradycyjnych sektorach przemysłu, o dużym poziomie pracochłonności, co może sprzyjać wzrostowi liczby miejsc pracy, jednakże nie zawsze sprzyja przemianom strukturalnym i jakościowym produkcji. Inwestycje innowacyjne stanowią niewielką część lokowanego kapitału zagranicznego. Na podstawie takich przesłanek można przypuszczać, że inwestycje zagraniczne wykorzystują kraj, w którym się ulokowały jako „tanie zaplecze” produkcyjne.

PODSUMOWANIE

Występowanie nierówności w gospodarce jest czynnikiem wymuszającym przekształcenia zarówno warunków prowadzenia działalności gospodarczej, jak i samych podmiotów w nich uczestniczących. Podmioty zaangażowane w procesy gospodarcze mogą dzięki różnym formom powiązań międzynarodowych powiększać poziom swojej konkurencyjności na rynku krajowym i międzynarodowym.

⁹ W. Kraszewski, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Polska na tle świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2004, s. 343–357.

Jednym z ważniejszych czynników wyrównywania nierówności w gospodarce jest funkcjonowanie przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym, które w zdecydowanej większości zmniejszają wielkość obszarów zróżnicowania, stając się równocześnie siłą napędową przemian gospodarczych, które przyczyniają się do zmniejszania dystansu dzielącego Polskę od krajów zaawansowanych gospodarczo i technologicznie.

LITERATURA

- Borowik R., *Między- i wewnątrzregionalne rozwarstwienie ekonomiczne a szanse na rozwój cywilizacyjny społeczeństwa*, [w:] *Globalizacja i regionalizacja gospodarki w Europie Środkowowschodniej na początku XXI wieku*, Rzeszów 2001.
- Bożyk P., Misala J., Puławski M., *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWE, Warszawa 1998.
- Czerwińska E., *Problemy innowacyjności polskiej gospodarki*, Kancelaria Sejmu, Biuro Studiów i Ekspertyz, Informacja nr 966, luty 2003.
- Kraszewski W., *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Polska na tle świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2004.
- Rynarzewski T., *Strategiczna polityka handlu międzynarodowego*, PWE, Warszawa 2005.
- Samuelson P. A., Nordhaus W. D., *Ekonomia*, PWN, Warszawa 1996.
- Skodlarski J., Matera R., *Gospodarka światowa geneza i rozwój*, PWN, Warszawa 2005.
- Strategia firm polskich wobec ekspansji inwestorów zagranicznych*, M. Gorynia (red.), PWN, Warszawa 2005.

International Cooperation as a Form of Actions Equalizing Economic Inequality

Summary

Inequality in economy is a fact, which becomes a starting point to search for roads resolving this problem. The range of inequality in economy results from many-sidedness of existing conditions for productions and trade. On the one hand, occurring international economic connection becomes a chance for overcoming shortages. On the other hand, they constitute essential threat for sustainable economic development.